

Magdalena Kinga Stawicka

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

UNIA EUROPEJSKA JAKO EKSPORTER KAPITAŁU W FORMIE INWESTYCJI BEZPOŚREDNICH W LATACH 2007-2011

Wstęp

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne są jednym z ważniejszych elementów trwającego już od wielu lat procesu globalizacji. Jego stopień zależy od natężenia takich procesów, jak: migracja siły roboczej, handel międzynarodowy, przepływy kapitału, integracja rynków finansowych, globalizacja zachodząca na płaszczyźnie informacyjnej, politycznej czy kulturalnej¹. W obecnej rzeczywistości mamy zatem do czynienia z przeplataniem się obrotów pieniężnych i niepieniężnych, celowych i niecelowych, odpłatnych i nieodpłatnych, a także legalnych i nielegalnych². W międzynarodowych statystykach corocznie obserwuje się znaczące zmiany w ilości dokonanych obrotów gospodarczych, w tym przepływów kapitału, pracy czy technologii między poszczególnymi państwami, dlatego badanie tej tematyki jest interesujące i ważne dla ekonomistów.

Celem artykułu jest przedstawienie zjawiska bezpośrednich inwestycji zagranicznych dokonywanych przez kraje członkowskie Unii Europejskiej na świecie w latach 2007-2011 oraz podkreślenie zmian, jakie zaszły w intensywności tych przepływów w wyniku światowego kryzysu.

¹ *Globalizacja. Wyzwania dla zarządzania i ekonomii*, red. E. Jantoch-Drozdowska, Wydawnictwo Ars Boni et Aequi, Poznań 2008.

² *Delokalizacja w rozszerzonej Unii Europejskiej – perspektywa wybranych państw UE. Wnioski dla Polski*, red. A. Hildebrandt i in., Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, UKIE, Warszawa 2006.

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne – wybrane teorie

Teoretyczne podstawy analizy przepływu i określenia roli, a także znaczenia bezpośrednich inwestycji zagranicznych są od lat przedmiotem zainteresowania ekonomistów na całym świecie. Badacze szukają odpowiedzi na pytanie, jakimi motywami kierują się przedsiębiorcy dokonujący inwestycji właśnie w tej formie, a także, jakie są skutki takich działań zarówno dla kraju przyjmującego BIZ, jak i dla gospodarki macierzystej.

Jedną z teorii objaśniających motywów lokowania kapitału jest teoria cykli rozwojowych T. Ozawy³, oparta na koncepcji M. Portera⁴, który uważał, że pomimo zróżnicowania większości gospodarek można określić, na jakim etapie rozwoju ekonomicznego znajduje się dany kraj, badając jego wzorzec przewagi komparatywnej i jego zmiany w czasie. Według M. Portera, największą szansę na sukces mają te gospodarki, w których istnieje najbardziej sprzyjający system czynników⁵, określanych „diamentem przewagi konkurencyjnej” państwa nad innymi krajami. W swoich rozważaniach wyróżnił on również cztery podstawowe etapy rozwoju ekonomicznego gospodarek: sterowany przez czynniki wytwórcze (stage factor – driver), sterowany inwestycjami (stage investment – driver), sterowany innowacjami (stage innovation – driver), dobrobytu (stage wealth driven). Zdaniem M. Portera, na ścieżce ewolucyjnego rozwoju każda gospodarka rozpoczyna od pierwszego etapu, w którym wykorzystuje prostą pracę oraz surowce, a następnie koncentruje się na produkcji, w której konieczne jest stosowanie zawansowanej wiedzy, umiejętności oraz technologii. Symptodem pierwszych zmian są przesunięcia we wzorcu przewag komparatywnych, kiedy gospodarka rezygnuje z wytwarzania dóbr pracochłonnych i surowcochłonnych, np. przemysł ciężki, na rzecz produkcji towarów i usług o wysokim stopniu innowacyjności i nowoczesnej technologii. Kraj wyposażony jest wówczas w kapitał ludzki o wysokich kwalifikacjach i prowadzi aktywną politykę w dziedzinie B + R⁶.

T. Ozawa, bazując na teorii M. Portera, wprowadził do swoich rozważań aspekt bezpośrednich inwestycji zagranicznych, zarówno tych napływających,

³ Szerzej w: T. Ozawa, *Foreign Direct Investment and Economic Development*, „Transnational Corporations” 1992, Vol. 1, No. 1.

⁴ Szerzej w: M. Porter, *The Competitive Advantage of Nations*, Free Press, New York 1990.

⁵ M. Porter wskazał czynniki wpływające na uzyskanie i utrzymanie przez gospodarkę narodową i jej przedsiębiorstwa przewagi konkurencyjnej w stosunku do innych krajów. Zaliczył do nich: czynniki wytwórcze, uwarunkowania popytu, branże pokrewne i wspierające, strategię, strukturę i rywalizację firm, stopień zaangażowania państwa, sposobności (szanse).

⁶ Z. Wysokińska, *Konkurencyjność w międzynarodowym i globalnym handlu technologiami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 41-42.

jak i odpływających z danej gospodarki, ponieważ jego zdaniem, dotychczasowy dorobek literaturowy pomijał kluczową rolę korporacji transnarodowych w transferze technologii, wiedzy oraz kształtujących się powiązań z rynkiem światowym, co prowadzi do strukturalnego rozwoju gospodarek oraz ich wzrostu gospodarczego. Kierunek napływu i odpływu inwestycji zmienia się w miarę, jak gospodarka przechodzi przez wyżej wymienione etapy rozwoju. W pierwszym etapie działalność gospodarcza państwa jest oparta na zasobach naturalnych lub przemysłach pracochłonnych. Kraj przyciąga bezpośrednio inwestycje zagraniczne, szczególnie te, w których inwestorzy poszukują siły roboczej i surowców tańszych niż w kraju macierzystym. Na tym etapie gospodarka sama nie będzie podejmowała BIZ na rynkach zagranicznych. Do kraju znajdującego się w drugim etapie będą napływały inwestycje lokowane w dziedzinach kapitałochłonnych⁷, a gospodarka ma możliwość pozyskania i adaptacji zaawansowanych technologii, głównie poprzez zakup licencji, ale także wspólne przedsięwzięcia przedsiębiorstw krajowych i zagranicznych w różnej postaci. Następuje odpływ inwestycji do innych krajów, bogatszych w surowce i/lub o niższych kosztach czynników wytwórczych. Przejście do trzeciego etapu jest związane z innowacjami i technologią, które stają się motorem napędowym rozwoju gospodarczego. Następuje wówczas odpływ kapitału do gospodarek kapitałochłonnych i pozyskiwanie BIZ do przemysłów technologicznie zaawansowanych, wymagających innowacyjności⁸. W czwartym etapie rozwój gospodarczy napędzany jest bogactwem. Następuje rozwój nowoczesnych przemysłów, z elastyczną, zróżnicowaną produkcją, z zastosowaniem różnych innowacji⁹. Kraj pozyskuje BIZ w przemysłach innowacyjnych, np. wyroby chemiczne, przemysł hi-tech, przemysł optyczny oraz dokonuje własnych inwestycji zagranicznych w przemysłach technologicznie zaawansowanych.

Przedstawiona pokrótce koncepcja M. Portera i T. Ozawy pokazuje, że kraj dysponujący dużymi zasobami pracy, pozyskujący bezpośrednio inwestycje zagraniczne po pewnym czasie może się stać eksporterem kapitału w formie inwestycji zagranicznych. Import technologii, zakup licencji czy nabycie wiedzy od przedsiębiorstw zagranicznych funkcjonujących w kraju goszczącym BIZ powoduje rozwój gospodarczy kraju. Wówczas gospodarka wchodzi na etap industrializacji, zatem zaczyna potrzebować nowych źródeł surowców, które poszukuje poza granicami kraju. Analiza dokonana przez T. Ozawę została oparta przede wszystkim na doświadczeniach gospodarki japońskiej i inwestycjach dokonywa-

⁷ Tak zwane niezróżnicowane przemysły Smitha.

⁸ Tak zwane zróżnicowane przemysły Smitha.

⁹ Tak zwane przemysły Schumpetera.

nych przez ten kraj w państwach rozwijających się Azji Południowo-Wschodniej, co można uznać za niewystarczający dowód do wykorzystywania jej do badania innych gospodarek. Można jednak spróbować odnieść się do krajów Europy Środkowowschodniej, w których również początkowo bezpośrednio inwestycje zagraniczne koncentrowały się głównie w sektorach pracochłonnych i kapitałochłonnych. Z czasem jednak zaczął wzrastać udział inwestycji w sektorach technologicznie intensywnych, co miało pozytywny wpływ na rozwój gospodarczy tych krajów i zmniejszanie dysproporcji rozwojowych w stosunku do krajów uważanych za rozwinięte. Także te gospodarki stały się z czasem eksporterem kapitału w formie BIZ na świecie.

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne Unii Europejskiej w krajach świata w latach 2007-2011

Celem Unii Europejskiej jest integracja gospodarcza krajów członkowskich i dążenie do zapewnienia wewnątrz UE takich warunków, które występują w granicach jednego kraju. Ponadto przyjęła ona formę unii celnej, zatem względem krajów trzecich prowadzi politykę protekcyjną. Tym samym w zapisach prawnych ustanawiających Wspólnotę jest mowa o znoszeniu między państwami członkowskimi barier w swobodnym przepływie osób, usług i kapitału, a rynek wewnątrz-unijny definiowany jest jako „obszar bez granic wewnętrznych”¹⁰. Realizacja takiej polityki przez państwa członkowskie spowodowała, że handel wewnętrzny stanowi od lat główną część handlu całej Unii Europejskiej. Od powstania Wspólnoty kraje członkowskie zaczęły występować na arenie międzynarodowej jako jeden podmiot, jednak i tak w ich obrębie można było zaobserwować zintensyfikowanie wymiany handlowej, np. w latach 1958-1972 handel między sześcioma krajami założycielskimi wzrósł 9-krotnie, a między nimi a pozostałymi państwami tylko 3-krotnie. W 1970 r., po utworzeniu unii celnej, handel wewnętrzny ponownie zwiększył się, przy jednoczesnym spadku eksportu do krajów trzecich¹¹. Praktycznie do 2000 r. wymiana towarów i usług krajów unijnych z resztą świata nie przekroczyła 10% unijnego PKB. W 2000 r. po raz pierwszy wartość importu przekroczyła 10% PKB, natomiast eksportu dopiero w 2005 r. Intensywny przyrost obrotów handlowych o ponad 77% datowany jest na lata 1999-2007, a szcze-

¹⁰ *Integracja europejska*, red. A. Marszałek, PWE, Warszawa 2004, s. 169.

¹¹ W. Molle, *Ekonomika integracji europejskiej (teoria, praktyka, polityka)*, Fundacja Gospodarcza, Gdańsk 2000, s. 121.

gólnie po 2004 r., kiedy do Unii Europejskiej dołączyły kraje Europy Środkowo-wschodniej. Handel zewnętrzny starych i nowych państw Unii Europejskiej, analogicznie jak w okresie założycielskim, oscylował wówczas wokół 10% PKB UE, z przewagą importu nad eksportem¹². W okresie od 2007 r. do 2011 r., podobnie jak we wcześniejszych latach Unia Europejska pozostała głównym eksporterem netto kapitału w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych w gospodarce światowej. Jej udział w skumulowanych i rocznych globalnych BIZ zmienia się – w badanym okresie wynosił od 27% aż do 55%.

W tab. 1 przedstawiony jest udział Unii Europejskiej w kształtowaniu corocznych oraz skumulowanych wartości globalnych BIZ, zarówno napływających, jak i odpływających.

Tabela 1

Udział BIZ Unii Europejskiej napływających i odpływających w globalnych przepływach w latach 2007-2011 (%)

BIZ	Lata				
	2007	2008	2009	2010	2011
Napływające do UE	43,22	30,28	29,77	24,14	27,59
Odpływające z UE	54,81	48,63	33,49	33,27	33,16
Skumulowane napływające do UE	45,24	43,14	41,97	35,99	35,59
Skumulowane odpływające z UE	51,82	49,89	47,44	43,77	43,45

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *World Investment Report z lat 2008-2012*.

Pozycję ugrupowania na świecie lepiej oceniać na podstawie wartości skumulowanych, jednak wartości coroczne są również cenne z uwagi na to, że wiadać w badanym okresie znaczne wahania koniunktury światowej odzwierciedlone w napływie i odpływie BIZ z gospodarek unijnych. Największa wartość i udział UE w tworzeniu skumulowanych BIZ na świecie obserwowalne były w 2007 r., kiedy eksport kapitału zagranicznego państw członkowskich stanowił ponad połowę ogółu BIZ realizowanych na świecie. W kolejnych latach, kiedy w statystykach można było dostrzec skutki kryzysu, nastąpiło zmniejszenie się tego udziału oraz corocznych wartości lokowanych BIZ, co wskazuje na ograniczenie zainteresowania inwestorów tą formą lokowania kapitału, zachowywanie większej ostrożności przedsiębiorców w podejmowaniu decyzji o zasięgu międzynarodowym, a nawet występowanie dezinvestycji. Mimo że procentowe zmiany udziału

¹² J. Milleville, *Wpływ integracji ekonomicznej na handel ugrupowania regionalnego na przykładzie Unii Europejskiej*, „Barometr Regionalisty” 2009, nr 2 (16).

łu BIZ Unii Europejskiej w globalnych przepływach nie są jeszcze widoczne, to w 2011 r., w przypadku wartościowych zmian można zaobserwować pierwsze pozytywne symptomy. Po silnych spadkach wartości napływu i odpływu BIZ do i z Unii Europejskiej w 2011 r. odnotowano wzrost o 32% kapitału napływającego do UE i o 16% inwestycji lokowanych przez kraje członkowskie na świecie. Należy jednak pamiętać, że w statystykach prezentowanych przez UNCTAD czy EUROSTAT uwzględnione zostały również wartości inwestycji wewnętrznych, które stanowią często ponad połowę inwestycji dokonywanych w i przez kraje członkowskie.

W 2007 r. wartość BIZ ulokowanych w państwach nieunijnych przez kraje członkowskie wyniosła 550,7 mld EUR, w 2008 r. zmniejszyła się do 316,5 mld EUR, a w 2010 r. do 145,6 mld EUR, w 2011 r. nastąpił wzrost o 154%, a wielkość ulokowanych BIZ wyniosła prawie 370 mld EUR. 1/3 tej wartości została zainwestowana przez kraje unijne w Stanach Zjednoczonych, które również w 2011 r. były największym inwestorem na terytorium Unii Europejskiej ze wszystkich krajów niezaliczanych do państw członkowskich. Na drugim miejscu beneficjentem inwestycji pochodzących z UE w 2011 r. była Szwajcaria – 31,8 mld EUR, a na trzeciej pozycji uplasowała się Brazylia – 27,9 mld EUR. W porównaniu z poprzednimi latami nie widać znaczących zmian struktury geograficznej lokowania unijnych inwestycji. Około 30% BIZ UE skierowanych było do pozostałych państw europejskich, nienależących do ugrupowania, kolejne 30% do Ameryki Północnej, w większości do USA, następnie do krajów azjatyckich, afrykańskich oraz Australii i Oceanii. Warte podkreślenia jest również to, że w 2009 r., prawie 1/3 ogółu BIZ unijnych została ulokowana w centrach finansowych (Offshore Financial Centres)¹³. Największymi inwestorami poza Unią Europejską wśród państw członkowskich w 2011 r. były Luksemburg (110 mld EUR), Wielka Brytania (89 mld EUR), Niemcy (34 mld EUR), Francja (21 mld EUR), Hiszpania (19 mld EUR) oraz Belgia (16 mld EUR). We wcześniejszych analizowanych latach do wymienionych powyżej państw można było dołączyć również Irlandię. Inwestycje unijnych przedsiębiorców poza ugrupowaniem nakierowane są przede wszystkim na działalność w usługach, a szczególnie na aktywność finansową i ubezpieczeniową, następnie na przemysł, w tym produkcję w branży chemicznej, farmaceutycznej oraz naftowej. Wśród nowych państw członkowskich w ostatnich latach obserwowane jest również zwiększone zainteresowanie przedsiębiorców inwestowaniem kapitału poza krajem macierzystym. Szczególnie wi-

¹³ Według metodologii Eurostat centra finansowe wyróżnia się w 38 krajach europejskich (np. Lichtenstein, Guernsey, Jersey, Wyspa Man, Wyspy Owcze, Andora i Gibraltar, środkowoamerykańskich (np. Panama i Karaiby, jak Bermudy, Bahamy, Kajmany, Wyspy Dziewicze) oraz azjatyckich (Bahrajn, Hong Kong, Singapur oraz Filipiny).

doczne jest to w przypadku gospodarki węgierskiej i polskiej. Węgierskie skumulowane BIZ w 2011 r. wyniosły ponad 20 mld EUR i zwiększyły się o 18 razy w porównaniu z 2000 r. Skumulowane BIZ, które wypłynęły z Polski szacowane były na 50 mld EUR i zwiększyły się aż 50-krotnie w tym samym okresie.

Zakończenie

Na podstawie zaprezentowanych danych można stwierdzić, że istnieje silna asymetria pomiędzy tzw. starymi i nowymi krajami członkowskimi UE w odniesieniu do ich udziałów w globalnych corocznych i skumulowanych BIZ. Nowe państwa członkowskie są przede wszystkim importerami netto kapitału w formie BIZ, a stare kraje charakteryzują się w większości przypadków zwiększonym zainteresowaniem przedsiębiorców do lokowania kapitału poza krajem macierzystym. Coraz bardziej widoczne są jednak tendencje do zwiększonego udziału w odpływie BIZ z Unii Europejskiej krajów, które dołączyły do ugrupowania po 2004 r. Ekspansja geograficzna państw unijnych poza własne struktury ogranicza się przede wszystkim do inwestycji w Europie oraz Stanach Zjednoczonych, gdzie łączna wartość zaangażowanego tam kapitału wynosi 3/4 ogółu lokowanych inwestycji. Struktura branżowa inwestycji pozaunijnych jest tożsama ze zmianami światowymi, a mianowicie obserwuje się przesuwanie BIZ w kierunku nowoczesnych usług oraz wzrost zaangażowania zagranicznych inwestorów w dziedziny o średniej i wysokiej technice w przemyśle. Kryzys subprime w sposób negatywny wpłynął na ekspansję zagraniczną przedsiębiorców unijnych na świecie. BIZ zostały wstrzymane w obawie przed niestabilną sytuacją ekonomiczną zarówno gospodarek przyjmujących, jak i macierzystych. Zwiększone ryzyko funkcjonowania na obcych rynkach nasiliło również zjawisko dez-inwestycji.

Konkludując powyższe rozważania można stwierdzić, że etapy rozwoju gospodarek pod kątem dokonywania przez nie inwestycji zagranicznych zaprezentowane przez T. Ozawę i M. Portera można odnieść również do państw unijnych. Widoczne jest z powyższej analizy, iż kraje wysoko rozwinięte częścię i w większym stopniu dokonują inwestycji poza krajem macierzystym, natomiast nowe państwa członkowskie na razie pozyskują BIZ, jednak powoli stają się również eksporterem kapitału w takiej formie. Napływający do tych państw, zgodnie z przedstawionym modelem T. Ozawy i M. Portera, kapitał zagraniczny w sposób pośredni przyczynia się do zwiększenia aktywności inwestycyjnej krajowych

przedsiębiorstw za granicą. Import technologii, zakup licencji, innowacje wprowadzane przez lokalne podmioty powodują rozwój gospodarczy i przechodzenie na wyższe stadia rozwoju, a w efekcie wzrost inwestycji odpływających.

Literatura

- Delokalizacja w rozszerzonej Unii Europejskiej – perspektywa wybranych państw UE. Wnioski dla Polski*, red. A. Hildebrandt i in., Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, UKIE, Warszawa 2006.
- Globalizacja. Wyzwania dla zarządzania i ekonomii*, red. E. Jantoń-Drozdowska, Wydawnictwo Ars Boni et Aequi, Poznań 2008.
- Integracja europejska*, red. A. Marszałek, PWE Warszawa 2004.
- Milleville J., *Wpływ integracji ekonomicznej na handel ugrupowania regionalnego na przykładzie Unii Europejskiej*, „Barometr Regionalisty” 2009, nr 2 (16).
- Molle W., *Ekonomika integracji europejskiej (teoria, praktyka, polityka)*, Fundacja Gospodarcza, Gdańsk 2000.
- Ozawa T., *Foreign Direct Investment and Economic Development*, „Transnational Corporations” 1992, Vol. 1, No. 1.
- Porter M., *The Competitive Advantage of Nations*, Free Press, New York 1990.
- World Investment Report 2008. Transnational Corporations Extractive Industries and Development*, United Nations, New York, Geneva 2008.
- World Investment Report 2009. Transnational Corporations, Agricultural Production and Development*. United Nations, New York, Geneva 2009.
- World Investment Report 2010. Investing in a Low – Carbon Economy*. United Nations, New York, Geneva 2010.
- World Investment Report 2011. Non-Equity Modes of International Production and Development*, United Nations, New York, Geneva 2011.
- World Investment Report 2012. Towards a New Generation of Investment Policies*, United Nations Conference on Trade and Development, New York, Geneva 2012.
- Wysokińska Z., *Konkurencyjność w międzynarodowym i globalnym handlu technologiami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

EUROPEAN UNION – EXPORTER OF CAPITAL IN FORM OF FOREIGN DIRECT INVESTMENTS FROM 2007 TO 2011

Summary

From 2007 to 2011 a drop in FDI was observed all over the world. It effected from the financial crisis. In 2007 value of the FDI invested by member states outside the Union amounted to EUR 550,7 billion, in 2008 this value dropped to EUR 316,5 billion, and finally, in 2010 it reached EUR 145,6 billion. In 2011 a noticeable growth took place by 154%. The amount equal to EUR 370 billion as well as value of investments from previous years make the European Union a main net exporter of the capital in form of foreign direct investments in the world economy. The goal of this paper is presentation of foreign direct investments made by member states of the European Union outside its territory, from 2007 to 2011, and description of alterations in the field of intensity of the flows after the financial crisis.